

הלכה בפרשה

שנה א- גיליון 3

פרשת וירא - ביקור חולים

"וַיֵּרָא אֱלֹהֵי ה' בְּאֶלְנֵי מַמְרָא וְהוּא יֹשֵׁב פְּתַח הָאֵהָל כְּזֶזֶם הַיּוֹם (בראשית יז א)

"הקדוש ברוך הוא ביקר חולים דכתיב וירא אליו ה' באלוני ממרא אף אתה בקר חולים" (סוטה יד א)

מצוות ביקור חולים | ביקור חולים בטלפון | לבקר חולה במחלה מדבקת

שופך דמים". ומכאן שביקור חולים נועד לראות ולבדוק את צרכי החולה.

[בגמ' כתוב 'ובשביל שכיבדו וריבצו לפניו חיה', המאירי כתב שני הסברים. הראשון שרבי עקיבא עצמו כיבד וריבץ לפני התלמיד. השני שבני ביתו של התלמיד כיבדו וריבצו לכבוד רבי עקיבא.

כמו הפירוש השני כתוב בשאלות דרב אחאי (פרשת אחרי מות שאילתא צג): "מעשה בתלמידו של רבי עקיבא שחלה ונטה למות ונכנס רבי עקיבא ובקרו כיון שראה פונדקו אמר חשוב כולי האי לאלתר אחימת ליה חמין וטרחת ביה וכי הדר ואתא רבי עקיבא חזייה דאיתפח מיד נכנס ר' עקיבא ודרש כל שאינו מבקר החולה כאילו נוטל נשמתו" (וע"ש בשאלת שלום אות קג שביאר הגר"י פיק מפני מה לא נכנסו חכמים לבקר את החולה, ביאור נוסף מדוע לא נכנסו לבקרו, ראה להלן בדברי הגר"מ פיינשטיין זצ"ל).

וכך פירש גם הרא"ש (שם) שכתב: "שכבדו וריבצו לפניו לפני החולה בצוויו רבי עקיבא כי הנכנס לבקר את החולה מפקח כל צרכיו ומחיהו". וכן הוא בשיטה מקובצת (שם): "ראה רבי עקיבא שהמקום מעופש והיה המקום מקולקל ומזיק לחולה וצוה לפנות המקום ההוא ולכבדו ולריבצו ונדכך אוירו ועל כן נתרפא החולה... מכאן שכל ההולך לבקר את החולה יורד לעיין בעניני מטתו ובעניני המקום אשר

הוא בו. הראית לי וכן נמצא בספר הרופאים שיש לתקן מטת החולה כמו שהיה לו שר גדול לשכב עליו".

מכאן שהגדר הוא לא לעשות בעצמו את צרכי החולה, אלא לדאוג ולבדוק שצרכי החולה מתקיימים].

גם העניין השני בביקור חולים, להתפלל על החולה, מקורו במסכת נדרים (שם): "כי אתא רב

1. פרשתנו מתחילה בביקור חולים. הקב"ה מגיע אל אברהם לבקרו אחרי המילה: "וַיֵּרָא אֱלֹהֵי ה' בְּאֶלְנֵי מַמְרָא וְהוּא יֹשֵׁב פְּתַח הָאֵהָל כְּזֶזֶם הַיּוֹם". ודרשו חז"ל (עי' סוטה יד א ובבא מציעא פו ב) שהקב"ה בא לבקר את אברהם שהיה חולה מחמת מילתו.

הראשונים כתבו שלש מטרות למצוה זו: א. שיראה אם החולה זקוק לעזרה וסיוע. ב. שיתפלל עבורו. ג. שימצא החולה נחת רוח עם חבריו.

שתי המטרות הראשונות, כתובות בטור (יו"ד ס"ו שלה): "ומצוה גדולה היא לבקר שמתוך כך יבקש עליו רחמים ונמצא כאילו מחיה אותו וגם מתוך שרואהו מעיין בענינו אם יצטרך לשום דבר משתדל בו להמציאו לו ועושה שיכבדו וירבצו לפניו".

מקור דברי הטור הוא הרמב"ן (תורת האדם עמ' יז) שכתב את הדברים (וגם את המטרה השלישית, להלן תובא לשונו) על פי הגמרא מסכת

נדרים (מ א) שם מסופר: "מעשה בתלמיד אחד מתלמידי רבי עקיבא שחלה, לא נכנסו חכמים לבקרו ונכנס רבי עקיבא לבקרו ובשביל שכיבדו וריבצו לפניו חיה. אמר לו רבי החייתיני. יצא רבי עקיבא ודרש כל מי שאין מבקר חולים כאילו

א. מצוות ביקור חולים

מצוה לבקר חולים, על מנת לסייע להם ולהתפלל עליהם. ואף אם יש מי שמסייע והחולה יכול להתפלל בעצמו, מצווה לבקרו. ויש אומרים שאם לא התפלל על החולה, לא יצא ידי חובה¹.

המבקר חולים גורם להם שיחיו, דבק במידותיו של הקב"ה, ניצול מדינה של גיהנום ומיצר הרע, ייסורים בדלים ממנו, והכל מתכבדין בו. ומי שאינו מבקר חולים, כאילו שופך דמים².

מצווה³ זו אדם אוכל פירותיה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא.

כתב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (דרש משה ריש פרש וירא, הביאו נשמת אברהם יו"ד סי' שלה סוס"ק א) שצריך לבקר:

"מהא דנאמר וירא אליו ולא נאמר שום נבואה, שלכן דרשו חז"ל (סוטה יד א) שהוא לבקר את החולה, מזה ראייה גדולה שחוב ביקור חולים הוא אף באופן דליכא ב' הטעמים, לא לשמוש ולא לתפלה, מכל מקום מחוייבין לבקר. כי אצל ביקור ה' יתברך לא שייך שום טעם, שבידו לרפאותו אף בלא השראת שכונה מיוחדת לזה באהלו של אברהם. ונראה להסביר משום דאף דאיכא טעמים להמצוה, הואי חיוב המצוה לעשותו כמו בלא טעם, דהטעמים הם לחיוב המצוה, אבל המצוה צריך לעשותה בלא שום טעם רק לשם שמים שציוה המצוה^א, ולכן לא יכול לפטור עצמו מביקור חולים בזה שאין החולה צריך לשמוש, ויכול להתפלל בעצמו. ואולי זה הטעם שלא הלכו רבנן לבקר את החולה (נדרימ מ א), שלפי החשבון היה שם מי שישמשנו, ורבי עקיבא גם כן לא הלך לבקר בשביל הצורך, שגם כן חשב דליכא צורך, אלא מפני שהדין הוא לבקר בכל אופן, ונזדמן שהיה צורך לשמשו, דאם לא כן איך נמנעו רבנן מלבקרו?".

וכאמור לעיל יש מטרה שלישית בביקור חולים, שימצא החולה נחת רוח עם חבריו. כך עולה מלשון הרמב"ן (שם): "ושמעין מהכא דבקר חולים כדי שיכבדו וירבצו לפניו ויעשו לו הצרכים הצריכים לחליו וימצא נחת רוח עם חבריו".

וכתב השל"ה הקדוש (ח"ב מס' פסחים עמ' כד): "וביקור חולים הוא בגוף ונפש וממון. בגוף כיצד? ירוץ ויתעסק בכל צרכיו ולהמציא לו כל רפואותיו וכן יטרח בגופו ביתר צרכיו, אמרו רז"ל מעשה בתלמיד אחד מתלמידי רבי עקיבא וכו'. בנפש כיצד? ישפוך נפשו בתחינות להתפלל לה' יתברך שישלח לו רפואה שלימה. בממון כיצד? לראות אם אין לחולה ממון כלצרכו להשתדל לו, כי צרכי החולה הם מרובות".

דימי אמר: כל המבקר את החולה - גורם לו שיחיה, וכל שאינו מבקר את החולה - גורם לו שימות. מאי גרמא? אילימא כל המבקר את החולה - מבקש עליו רחמים שיחיה, וכל שאין מבקר את החולה - מבקש עליו רחמים שימות, שימות סלקא דעתך? אלא, כל שאין מבקר חולה - אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות".

וכתב הרמב"ן בתורת האדם (עמ' יז): "שמעין מהכא דביקור חולים כדי שיכבדו וירבצו לפניו ויעשו לו צרכים הצריכים לחליו וימצא נחת רוח עם חבריו ועוד כדי שיכוין דעתו לרחמים ויבקש עליו הלכך המבקר את החולה ולא ביקש עליו רחמים לא קיים מצוה זו". וכך פסק רמ"א (יו"ד סי' שלה סע' ד).

ועל מה שכתב הרמב"ן שאם לא ביקש רחמים לא קיים את המצוה, עיין במסכת בבא מציעא (ל ב) שאמרה הגמרא: "דתני רב יוסף: והודעת להם - זה בית חייהם, את הדרך - זו גמילות חסדים, (אשר) ילכו - זה ביקור חולים, בה - זו קבורה, ואת המעשה - זה הדין, אשר יעשו - זו לפני משורת הדין. אמר מר: ילכו - זה ביקור חולים, היינו גמילות חסדים?! לא נצרכה אלא לבן גילו. דאמר מר: בן גילו נוטל אחד מששים בחליו, ואפילו הכי מבעי ליה למיזל לגביה". על פי זה כתב במהרש"א (ח"א שם) שאדם מקיים מצוות ביקור חולים אפילו ללא מעשה כלל, כי הגמרא דרשה ש'ילכו' זה ביקור חולים, כלומר שההליכה לבד מועילה ואפילו בלי דבר אחר, כמו שמסיקה הגמרא שהמבקר את החולה נוטל ממנו אחד מס' מחוליו.

ומדברי מהרש"א האלו, עולה שיש לבקר חולים אפילו אם לא נצרך החולה לתפילה או לפקוח על ענייניו, כגון שיש מי שמתפלל עליו ויש מי שמפקח על ענייניו, אפילו הכי צריך לבקר שעצם הביקור מסייע לריפוי.

ואפילו אם לא היה הביקור מסייע לריפוי, ולא צריך החולה לתפילה או פיקוח על ענייניו (כמוסבר לעיל)

^א בענין היחס בין טעם המצוה לחובה לקיימה עי' בספר נתיב מצוותיך לגרז"נ גולדברג שליט"א (פתיחה כולל, פרק ב, אותיות ה - כא)

3. בגמרא מסכת בבא מציעא (ל ב וע"ע ב"ק צט ב - ק א) דרשו חז"ל את הפסוק (שמות יח כ): "וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת הַחֲקִים וְאֶת הַתּוֹרֹת וְהִוְדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ יִלְכוּ בָּהּ וְאֶת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן", 'את הדרך זו גמילות חסדים, אשר ילכו זה ביקור חולים'. והגמרא שואלת, ביקור חולים זה גמילות חסדים, והיינו הר? ומדוע נשנו כל אחד לחוד? אלא, עונה הגמרא, שבניגוד לגמילות חסדים בה אין האדם חייב להנזק, בביקור חולים, אף על פי שהמבקר ניזוק מעט (אם הוא בן גילו של החולה) שנוטל אחד מששים בחוליו, חייב.

ומאחר ולמדו חז"ל את מצוות ביקור חולים מפסוק, לכאורה חיובה מדאורייתא. אבל למעשה יש בזה ארבע שיטות.

א. מצוות ביקור חולים מדאורייתא והיא מכלל תרי"ג מצוות- בעל הלכות גדולות מונה את מצוות ביקור חולים בכלל תרי"ג מצוות (במצוה עו). והרמב"ן בהשגות לספר המצוות (שרש א) ביאר: "וכן נחום אבליים וביקור חולים אמר שמנה אותן מצות בפני עצמן מפני שהן נדרשות בתלמוד אשר ילכו בה זה בקור חולים ושם הקשו היינו גמילות חסדים והשיבו לא צריכא דאפילו בבן גילו, וכן דרשו בה זו קבורה והקשו היינו גמילות חסדים והשיבו לא צריכא דאפילו לזקן ואינה לפי כבודו. ותשובת הרב על זה בעיקר השני תשובה עוקרת עיקרים גדולים מסעפת פארות גבוהות עוד עתיד אני להתוכח בהן בעזרת הבורא. אבל בעל ההלכות הוציאן למצות האלו מוהלכת בדרכיו שהיא מצות עשה באמת כתב וללכת בדרכיו ולהלביש ערומים לקבור מתים לנחם אבליים לבקר חולים. ומצוה אחת הן. וזה ממה שאמרו בגמר סוטה (יד א) אמר רבי חמא בר' חנינא מאי דכתיב אחרי י"י אלהיכם תלכו וכי איפשר לו לאדם ללכת אחר הקדוש ברוך הוא אלא מה הקדוש ברוך הוא מלביש ערומים אף אתה הלבש ערומים מה הקדוש ברוך

2. בכמה מקומות בחז"ל למדנו על חשיבותה ומעלתה של מצוות ביקור חולים.

א. במסכת שבת (קכז א) נאמר שמצוות ביקור חולים היא מהמצוות שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא.

ב. במסכת נדרים (לט א) נאמר שלמצוות ביקור חולים אין שיעור, ואפילו גדול הולך לבקר קטן, ואפילו כמה פעמים ביום. מאחר והיא בכלל גמילות חסדים שאין לה שיעור (משנה פאה א א).

ג. שם (מ א) דרש רבי עקיבא: "כל מי שאין מבקר חולים כאילו שופך דמים". ורב דימי אמר: "כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה וכל שאינו מבקר את החולה גורם לו שימות".

ד. שם: "אמר רב: כל המבקר את החולה ניצול מדינה של גיהנום, שנאמר: אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה', אין דל אלא חולה שנאמר מדלה יבצעני, אי נמי מן הדין, קרא מדוע אתה ככה דל בן המלך בבקר בבקר וגו'. אין רעה אלא גיהנום שנאמר כל פעל למענהו וגם רשע ליום רעה. ואם ביקר מה שכרו? מה שכרו, כדאמר ניצול מדינה של גיהנום?! אלא מה שכרו בעולם הזה? ה' ישמרהו ויחייהו ואושר בארץ ואל תתנהו בנפש אויביו - ה' ישמרהו מיצר הרע, ויחייהו מן היסורין, ואושר בארץ שיהו הכל מתכבדין, בו ואל תתנהו בנפש אויביו שיזדמנו לו ריעים כנעמן שריפו את צרעתו ואל יזדמנו לו ריעים כרחבעם שחילקו את מלכותו".

ה. במסכת סוטה (יד א) נאמר שעל ידי מצוות ביקור חולים אנו דבקים בו יתברך, שבקיום מצווה זו אנו הולכים בדרכיו, מה הוא ביקר חולים כך אנחנו מבקרים חולים.

³ כתב הקרן אורה (שם): "כל אלו הם מדה במדה דעיקר הביקור הוא להחזיר את החולה בתשובה ולפשפש במעשיו ולזה המבקר ישמר מיצר הרע גם כן ויחיהו מיסורין הוא שכר הביקור הגופני לפקח בצרכיו וברפואתו וכמעשה דר' עקיבא ואושר בארץ שהכל מכבדים אותו הוא בשביל שאינו מתכבד והולך גדול אצל קטן כדאמרין לעיל ואל תתנהו שיזדמנו לו רעים כנעמן וכו' כי עיקר הביקור הוא מאוהבו ובן גילו ומחמת קירוב הנפשות זה המבקר נוטל אחד מששים ומסוּף לו כל וחיות משלו ולזה שכרו שיזדמנו לו רעים ואוהבים שלמים כרעי נעמן" ³ וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ה קונטרס רמת רחל ס' ב) שחקר אם מצות ביקור חולים היא חלק ממצות גמילות חסדים או שהיא מצוה בפני עצמה.

(דאורייתא, מן התורה) וכוונתם דיש לדבר ההוא סמך מדאורייתא" (ועי' להלן בשיטת הרמב"ם).

ובשו"ת מהר"ח אור זרוע (סי' מא) כתב: "פעם אחת היינו מסובין בבית המשתה בחנוכה ובתוך הסעודה אמרתי אשוב דבר חידוש בהלכה ובא ללבי והקשיתי אהא דאמר הרי זה גיטך על מנת שלא תיכנסו כל ל' יום לבית פלוני הרי זה גט. ואמאי הוי גט הא מתנה על מה שכתוב בתורה? שאם פלוני יחלה או אחד מבני ביתו אי אפשר לה שלא תלך לבקר את החולה כדתן הריני נזיר על מנת שאטמא למתים וכו' הרי זה נזיר ואסור בכולם. מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה. ואפילו תאמר ביקור חולים דרבנן הוא. הא אמרינן בפרק אף על פי (ו' ב) כמדומה לי דאפילו למ"ד מתנה על מה שכתוב בתורה תנאו קיים בדרבנן תנאו בטל. ואגב חביבותיה כתבתיה יצחק בר' משה נב"ה". ומוכח שהבין בהבנה הפשוטה שביקור חולים דאורייתא.

ג. מצוות ביקור חולים היא הלכה למשה מסיני- במסכת נדרים (לט ב) למדנו: "אמר ריש לקיש: רמז לביקור חולין מן התורה מניין? שנאמר: אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל אדם וגו'. מאי משמע? אמר רבא: אם כמות כל האדם ימותון אלה, שהן חולים ומוטלים בעריסתן ובני אדם מבקרים אותן, מה הבריות אומרים? לא ה' שלחני לזה".

ובהגהות מהר"ץ חיות (שם) כתב: "הרמב"ם בספר המצוות שורש ג' כתב דלשון רמז אינו רק אסמכתא. ובכל זאת מה שסמכו בלשון זה דין תורה יש לו מטעם הלכה למשה מסיני. כמו (מו"ק ה א) רמז לציון קברות מן התורה. וכן (סנהדרין פה ב) רמז לשני קברות לב"ד דכתיב תמותת רשע רעה. ופירש רש"י עיקר הדבר הלכה למשה מסיני, ובכל זאת שאל הש"ס היכי רמיזי קצת". ולפי זה מצוות

הוא מבקר חולים אף אתה בקר חולים מה הקדוש ברוך הוא קובר מתים אף אתה תקבור מתים מה הקדוש ברוך הוא מנחם אבלים אף אתה תנחם אבלים. מכאן הוציא אותם ומנאן מצוה".

ובספר חרדים (מצוות עשה פרק א אות לט) כתב: "מצוות ביקור חולים מנאוה ממנין תרי"ג כדנכתוב לקמן וענף אחד מהמצוה דכשיראה חבירו בצער יצטער בלבו ויתפלל ויבקש עליו רחמים והמבקר את החולה ולא בקש עליו רחמים לא קיים מצוות ביקור חולים בטור בבית יוסף בשם רמב"ן וכבר כתבנו למעלה דלפי שהתפלה עיקרה בלב מנאוה סמ"ק במצוות הלב".

ב. מצוות ביקור חולים מדאורייתא ואינה מכלל תרי"ג מצוות- כתבו תלמידי רבינו יונה (ברכות יא ב מדפ"ה): "דתנחומי אבלים מדאורייתא דבכלל גמילות חסדים הוי, וגמ"ח מן התורה- כדאמרינן והודעת להם את הדרך זו גמילות חסדים". ולדבריהם הדרשה הנ"ל (ב"מ לב) היא דרשה גמורה ודין כל המצוות הנלמדות בה הוא דין תורה. ולכן גם מצוות ביקור חולים היא מצווה מדאורייתא (עי' שד"ח מערכת ב אות קטז).

ובשו"ת חקקי לב (למהר"ח פלאגי, ח"א סי' יז) חוקר האם דין הידור מצווה עד שלישי הוא מדאורייתא או מדרבנן, בתוך הדברים (סוף ד"ה עוד נראה) הוא מביא את מחלוקת הראשונים אם ביקור חולים דאורייתא או דרבנן וכותב שלשיטת הריטב"א ורבנו יונה- דאורייתא. ובשדי חמד (שם) כתב שלא ביאר החקקי לב מהו מקור הדברים בריטב"א וברבנו יונה, ושכנראה כוונתו לדברי רבנו יונה שהובאו לעיל (בפסקה הקודמת). ואם אכן זוהי ראיית החקקי לב, טוען השדי חמד שאינה ראייה. "ולגבי דידן לא נפלאה לומר דכונת הרב רבנו יונה דיש אסמכתא בתורה ומכל מקום אינו אלא מדבריהם... ועי' במה שכתבתי במערכת הדליית אות יט דלפעמים משתמשים הפוסקים בלשון זה

¹ בענין זה ע"ע: שו"ת דבר יהושע ח"ד סי' יט. שדי חמד כללים מערת זי"ן כלל יב

מצוה אחת מכלל המצוות הכתובות התורה בבאור
והוא אמרו יתעלה ואהבת לרעך כמוך".

וכן דעת המאירי (נדריים לט ב) ור"א מן ההר (נדריים
שם).

וכתב הפרי מגדים (או"ח סי' עב אשל אברהם ס"ק ד)
שאף על פי שהרמב"ם הכניס בקור חולים תחת
המצוה ואהבת לרעך כמוך, עדיין היא רק מדרבנן,
וזאת על פי דברי מהרש"א שבת (ח"א לא א ד"ה דעלך)
שהציווי דאורייתא במצוות ואהבת לרעך כמוך הוא
רק על צד השלילה, 'דעלך סני לחברך לא תעביד',
אבל על צד החיוב, לדאוג
לרווחת רעך וכד' לא בא ציווי
ואינו אלא מדרבנן (וע"ע ביה"ל
סי' עב סע' ד ד"ה ביום).

4. כאמור לעיל (סעי' 1) יש
שלשה עניינים במצוות ביקור
חולים: א. שיראה אם החולה
זקוק לעזרה וסיוע. ב.
שיתפלל עבורו. ג. שימצא
החולה נחת רוח עם חבריו.

בשיחה טלפונית ניתן לכאורה
להשיג את כל שלשת
העניינים הנ"ל. ואכן כתב
הציץ אליעזר (ח"ה קונטרס רמת
רחל סי' ח אות ו): "כשאין
אפשרות של ביקור אצל

חולה בגלל עיכובים שונים, ובתוך זה גם העוסק
בתלמוד תורה שהיא כנגד כולם, נראה לי דיש ענין
של יציאה ידי המצוה גם על ידי שאילה בשלומו
אצל מיודעיו ומקורביו שפוגשם בשוק, או דרך
הטלפון, כדרך שמצינו בנדריים (לט א) גבי מודר
הנאה מחבירו דאיתא חלה הוא נכנס לבקרו חלה
בנו שואלו בשוק, הרי שיש ענין של יציאת ידי
המצוה גם ע"י התענינות ושאלה בשלומו בשוק.

ביקור חולים שגם עליה שאלה הגמרא רמז...
מניין? היא הלכה למשה מסיני"

ד. מצוות ביקור חולים מדרבנן- הרמב"ם (פי"ד מהל'
אבל הל' א) כתב: "מצות עשה של דבריהם לבקר
חולים", והיינו שאינה אלא מדרבנן, ולשיטתו
הלימוד מן הפסוקים אינו אלא אסמכתאי.
הרמב"ם ביאר את דבריו בספר המצוות (בשרש
השני): "וכבר הגיע בהם הסכלות אל יותר קשה
מזה וזה שהם כשמצאו דרש בפסוק יתחייב מן
הדרש ההוא לעשות פעולה מן הפעולות או
להרחיק ענין מן הענינים והם
כלם בלא ספק דרבנן ימנו
אותם בכלל המצוות ואעפ"י
שפשטיה דקרא לא יורה על
דבר מאותם הענינים עם
השרש שהועילונו בו עליהם
השלום והוא אמרם ז"ל (יבמות
יא ב, כד א שבת סג א) אין מקרא
יוצא מדי פשוטו והיות
התלמוד שואל בכל מקום
ויאמר גופיה דקרא במאי קא
מדבר כשמצאו פסוק ילמדו
ממנו דברים רבים על צד
הבאור והראיה. ונסמכים
במחשבה זו מנו בכלל מצות
עשה בקור חולים ונחום
אבלים וקבורת מתים בעבור
הדרש הנזכר באמרו יתעלה

ב. ביקור חולים בטלפון

מי שיש באפשרותו לבקר את
החולה, צריך לעשות כך ולא יוצא ידי
חובתו בשלימות על יד שיחה
בטלפון.

אך כשאין אפשרות לבקר את
החולה, או שיש בזה ביטול תורה,
לכל הפחות ידרשו בשלומו על יד
טלפון מאחר וגם בשיחה כזו ניתן
לקיים את שלשת העניינים בביקור
חולים: דרישה אחר מצבו של החולה,
תפילה ובקשת רחמים עליו, הטבת
מצב רוחו של החולה.⁴

והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה
אשר יעשון והוא אמרם בו (ב"ק ק א ב"מ ל ב) את
הדרך זו גמילות חסדים ילכו זה בקור חולים בה זו
קבורת מתים ואת המעשה אלו הדינין אשר יעשון
זו לפני משורת הדין. וחשבו כי כל פועל ופועל
מאלו הפעולות מצוה בפני עצמה ולא ידעו כי
הפעולות האלו כלם והדומים להם נכנסות תחת

⁴ אמנם במאמר 'רכי משה' (ח"ב) שכתב מהר"ץ חיות (כל ספרי מהר"ץ חיות ח"א עמ' תסט עד הסוף), ביאר שהשמות 'אסמכתא', 'רמז'
'ומכאן סמכו'- הם שמות משותפים שלפעמים מורים על הלכה למשה מסיני, לפעמים על אסמכתא ולפעמים על דינים שהם לגמרי
מדרבנן ובאמת אין להם אסמכתא (ויש נפ"מ לדינא לסוג הדרבנן, שדרבנן שיש לו אסמכתא חמור בכמה עניינים משאין לו). ולפ"ז גם בנידון
דין אן ראייה מהלשון רמז שביקור חולים הלכה למשה מסיני
¹ עי' בשדי חמד (חלק י. מכתב לחזקיהו פסחים נ. דף מא ע"ד ד"ה והנה בהוצ' הגר"מ שטרן)

כפי ששמע מתשובתו, לא התיר דבר זה אלא באופן שאין אפשרות לבקר את החולה באופן פיזי, שביקור זה עדיף.

וכדברים האלה פסק גם בשו"ת יחווה דעת (ח"ג סי' פג): "נראה שאם יכול ללכת לבקר החולה בעצמו, אינו יוצא ידי חובת המצוה בשלימותה על ידי הטלפון או על ידי מכתב. ואמנם בקשת רחמים על החולה יכולה להיות אפילו שלא בפניו... מכל מקום נראה שהתפלה בפני החולה יותר מקובלת... וכן העלה הגאון ר' משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (חלק יו"ד סי' רכג), שעיקר מצות ביקור חולים היא כשמבקר את החולה בעצמו, ולא באמצעות טלפון. וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב סי' קכח).

וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' פד) ובשו"ת ציץ אליעזר... ובשו"ת הליכות שבא (יו"ד סי' כו). ורק אם אינו יכול לבקר החולה בעצמו, מוטב לטלפן או לשלוח אליו מכתב לחזקו ולעודדו בדברים".

5. נחלקו הפוסקים אם

יש חיוב לבקר חולים במחלה מדבקת.

רמ"א נשאל (שו"ת רמ"א סי' כ) על דין ודברים שבין משכיר ושוכר. ראובן השכיר ביתו לשמעון ואשתו, וכשבאו שמעון ואשתו להיכנס, חלתה אשת שמעון מחלה מדבקת וראובן טוען שעל דעת זה לא השכיר, אם היה יודע שתהיה חולה במחלה מדבקת לא היה מכניסם לביתו. בסוף הדיון רמ"א

ואפשרות הדבר שבאופן זה של שאילה בשלום בשוק או ע"י הטלפון יצא השואל כמעט מצות הביקור חולים בקשר לכל צדדי תועלתה, והיינו היכא שהחולה מושכב בבי"ח, שכפי שכבר כתבנו לעיל סימן ג' אין יותר שאילה על התענינות בצרכיו, ונשאר רק התועלות של גרימת נחת רוח, ושל בקשת רחמים, ולזה אפשר לצאת פחות או יותר גם ע"י השאילה בשלום הנ"ל, דע"י שמקורביו של החולה ימסרו לחולה השאילת שלום יסוב מזה גם כן הנאה להחולה בשמעו שמתענינים בשלמו, ואף על פי שיכול להיות שמהביקור היה נהנה יותר, אבל אין קצבה לשיעור גרמת ההנאה. וכן ע"י ידיעתו של השואל ממצבו ידע השואל לבקש רחמים עבורו, ואף על פי שגם בזה יכול להיות שבקשת הרחמים בפניו של החולה יועיל יותר מכיון שהשכינה מצויה שם, וכן ראיתי להחתם סופר על נדרים (מ א) שמבאר שענין הביקור לבקשת רחמים הוא על פי מה

ג. ביקור חולים במחלה מדבקת

חולה במחלה מדבקת, לדעת רמ"א - מצוה לבקרו, למרות שיש קצת סכנה להדבק. כי שלוחי מצוה אינם ניזוקים, ועוד יתכן והמחלה לא מסוכנת, שאין עצה לרופאים כנגד דברי התורה הקדושה.

מאידך, יש אומרים שאין מצוות ביקור חולים במחלה מדבקת, שאין לו לאדם להכנס לספק סכנה על מנת להציל חברו מסכנה ודאית.

וכתב השדי חמד: "קשה להכריע לשום צד אלקינו מרחם ירחם על בריותיו ויעשה שלום במרומיו וימנע מגיפה וכל דבר רע"

שאמרו חז"ל המבקש רחמים בפני החולה אין צריך להזכיר שמו, וכתבו המקובלים כי יש בהזכרת שמו קצת התעוררות הדין עליו, לכן אף על פי שמ"מ קרוב לשכר ע"י התפלה, מ"מ לפעמים איכא קצת הפסד ע"י הזכרת שמו, משא"כ כשמתפלל בפני החולה שאין צריך להזכיר שמו אז טוב לו עיין שם. אבל גם בנוגע לזה לא מצונו בהלכה קצבה לשיעור מדת בקשת הרחמים, ולכן מסתבר שיוצא ידי חובתו העיקרית בכך גם בהתענינות והידיעה ממצבו בדרך הנ"ל."

ועי' בהגהות הגאון רבי עקיבא איגר (לי"ד שם) שכתב: "בספר רבינו בחיי (פרשת קרח) כתב בפסוק הבדלו מתוך העדה ז"ל: ומה שהצריך לומר הבדלו והקב"ה יש בידו להמית ולהחיות ולא היה צריך הבדל אצלו שהרי יכול הוא להמית את הרבים ולהחיות אחד בתוכם, וכמו שאמרו ז"ל ב' וג' מתכסים בטלית אחת, השנים מתים והאמצעי ניצל. וכענין שכתוב יפול מצדך אלף? אלא כדי שלא ידבק בהם האויר הרע שבמכת הדבר כענין האמור באשתו של לוט ותבט אשתו מאחריו או מטעם שאמרו ז"ל כשהמדת הדין מתוחה אינו מבחין בין צדיק לרשע". ודברי רבנו בחיי מסייעים לחילוק האמור לעיל.

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' יז פ"ה) חילק באופן אחר והסתייע גם כן מדברי רבנו בחיי הנ"ל. לשיטתו רמ"א הכריע בתשובה נגד המשכיר, "מפני דאין לנו בזה אלא דברי חז"ל, ובגמ' לא נזכר שמדבק רק על בעלי ראתן, ולכן אין לנו לחוש למה שאומרים כיום שגם מחלות אחרות מדבקות". ומה שפסק לברוח מהעיר בזמן הדבר, הוא מפני שהאויר מזוהם ויש סכנה אמיתית מחמת עיפוש האויר. וכשהאויר מזוהם, "אזי גם הרמ"א יודה שאסור ליכנס לסכנה לבקר החולים אלא עליו לזהר ולהישמר מכל משמר שלא ליכנס אפילו בשטח האויר המזוהם". והוא מסתייע מדברי רבנו בחיי הנ"ל, "כדי שלא ידבק בהם האויר הרע".

מאידך, הגר"ח פלאגי (נשמת כל חי ח"ב חו"מ סי' מט, הביאו בציץ אליעזר שם) כתב שאין מצות ביקור חולים במחלה מדבקת, מאחר ואדם לא חייב להכנס לסכנה בשביל להציל את חברו^ט. והוא משיג על רמ"א והכנסת הגדולה, "ומביא מדברי הראשונים בזה, וכותב שאילו היו רואים הרמ"א והכנסת

מסכם ואומר^י: "כי מה שאומר שהוא חולי מתדבק כולו הבל ומי שלבו נוקפו אומר כן, כי השם יתעלה הוא המוחץ והרופא. ואם היה כדברי המשכיר בטל כל דיני ביקור חולים כי לא מצינו בשום מקום שחלקו בין חולי מתדבק לשאינו מתדבק חוץ מלענין בעל ראתן דאסרו לישב בצלו". והיינו שלשיטת רמ"א חובה לבקר גם אצל חולים במחלות מדבקות, ושלוחי מצוה אינם ניזוקים, הקב"ה ישמור ויציל שלא ידבקו במחלה זו.

וכך הבין בדברי הרמ"א בשו"ת כנסת הגדולה (יו"ד סי' שלה הגהות טור ס"ק ב).

אבל, לכאורה קשה, שרמ"א עצמו פסק (יו"ד סי' קטז סע' ה): "שיש לברוח מן העיר כשדבר בעיר, ויש לצאת מן העיר בתחלת הדבר, ולא בסופו. וכל אלו הדברים הם משום סכנה, ושומר נפשו ירחק מהם ואסור לסמוך אנס או לסכן נפשו בכל כיוצא בזה". אך יש לחלק בפשטות בין חולי שהתפשט בכל העיר, ואז יש סכנה גדולה שמלאך המות בעיר, כמבואר בגמ' בבא קמא (ס א): "תאני רב יוסף, מאי דכתיב: ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר? כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים; ולא עוד, אלא שמתחיל מן הצדיקים תחלה, שנאמר: והכרתי ממך צדיק ורשע". ואדרבא, יש להוכיח משם, שאילו היה אסור גם לבקר חולה במחלה מדבקת מחמת סכנה, היו צריכים הפוסקים להשמיענו דין זה בסימן הנ"ל ביו"ד, בו עוסקים בענייני הרחקה מסכנה. אלא ודאי שיש חילוק בין חולה פרטי במחלה מדבקת, לבין מחלה שהתפשטה בעיר. שבחולה פרטי - שלוחי מצוה אינם ניזוקים, ובמחלה שהתפשטה בעיר - משניתנה רשות למשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע.

^י ועי' נתיבות המשפט סי' שיב ס"ק ב

^ח והמשך דבריו שם: "ואנו רואים באמת על כמה וכמה מחלות שלפנים אמרו הרופאים שזה מדבק וכיום סוברים בהחלטיות שזה לא מדבק כלל, כגון מחלת הנכפה, יעוין שו"ת חתם סופר חלק אה"ע ח"א סי' קטז ע"ש. ועל אותה המחלה עצמה שמדובר ברמ"א שם שהיתה חולי הקדחת שקורין קע"ל זכ"ט (צהבת) גם כן דעת הרופאים היום שאינה מדבקת. ואפילו על מחלות מדבקות מקילים כהיום הרופאים להתיר לגשת אל הנגועים בהם ל"ע ובלבד להיזהר מלנשום מאויר פיהם וכדומה".

^ט ושאלה זו (אם אדם חייב להכנס לספק סכנה על מנת להציל חבירו מסכנה ודאית) נתונה במחלוקת גדולה: עי' בית יוסף חו"מ סי' תכו. ובסמ"ע שם סי' כ. שו"ת רדב"ז סי' אלף נב. חידושי חת"ס כתובות (סא ב ד"ה מ"ט סמכת). פתחי תשובה חו"מ שם סי' כ. ערוך השלחן חו"מ שם סי' ד. משך חכמה (שמות ד יט) ובאור שמח (פ"ז מהל' רוצח ה"ח). העמק שאלה שאילתא קכט ס"ק ד. שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סי' טו פ"י ס"ק יג.

ובמשנה כתובות (ז י) שנינו שאשה יכולה לטעון שאינה רוצה לחיות עם בעלה המוכה שחין, וכופין אותו להוציאה, "מפני שממקתו". וביאר התפארת ישראל (ביכין) שממקתו. בשרו נמס ע"י תשמיש, וסכנה היא לו, והוא הדין חולי נופל וכדומה שהתשמיש קשה להן, אף שהיא רוצה כופין שיגרשה". וכתב (בבועז): "ומכאן נראה לי ראה שכשיש ח"ו חולי המתדבקת, ואפילו ספק מתדבקת ככאלערא וכדומה, אסור לשכור ישראלים לשמשו או לקבר מתיו, וכן נראה לי ראה מב"ק (הו) דקאמר הוא שחבל בעצמו אף על פי שאינו רשאי. וכן כתב הרא"ש פרק נערה שנתפתה דבית דין מחוייבים להפריש למי שרוצה להסתכן בעצמו"

הגדולה דברי הראשונים בזה לא היו כותבים כן דיש חיוב מצות בקור חולים בחולי המגפה כיוצא דמתדבק" (לשון הציץ אליעזר).

ובשדי חמד (כללים מערכת ב אות קטז) כתב: "הרב קמח סולת בדף קנד ע"ב, כתב בשם הרב שלחן גבוה: ומי שומע לו ליכנס בסכנת נפשות דכתיב במגפה ידבק, וכן נוהגים שלא לבקר חולי המגפה זולת חברת המיוחדים לזה בכסף מלא עכ"ל. ובאמת קשה להכריע לשום צד אלקינו מרחם ירחם על בריותיו ויעשה שלום במרומיו וימנע מגיפה וכל דבר רע".

הגיליון מוקדש לעילוי נשמת

ר' מכלוף בר עליה דרעי ז"ל

נלב"ע כא' מרחשון

תנצב"ה

כתיבה: הרב ינון קליין | ביקורת: הרב גיורא ברנר

להערות / הקדשות (לרפואה או ע"נ) / הרשמה לרשימת התפוצה
צור קשר: בית מדרש הלכתא bm.hlct@gmail.com יעקב יונגרייס - 054-9023288

הלכתא

תורה. הלכה. חיים.

כולל הלכה תורת חיים גבעת אסף
ע"ש ר' חיים שורק ז"ל
כולל הלכה רחובות
מכון לפרסומים הלכתיים